

REFRANYS I DITES

Miquel Pont

La llengua catalana és especialment rica en refranys, dites i rodolins.

Molts d'aquests refranys i dites, dels quals, evidentment, en desconeixem els orígens, van sorgir com una manera d'entendre el pas del temps, o bé com a sistema que tenia la gent que no sabia llegir ni escriure de recordar, sobretot en el món de la pagesia, què havia de fer en cada moment dins el cicle natural de la terra. Altres van sorgir com una manera de fer broma i burla d'aquell veí o parent que potser no et queia massa bé.

Aquestes han anat passant de pares a fills, d'avis a néts i, amb el pas del temps, algunes han perdut el seu significat inicial i altres han deixat de tenir el seu esperit pedagògic; moltes, però, s'han "reciclat" i avui dia encara són ben vives i, en més d'una ocasió, si et pares a pensar-les, continuen tenint "més raó que un sant".

Intentar fer una classificació de refranys per temàtiques, pràcticament és impossible ja que, si bé és cert que alguns són molt concrets, la majoria es poden ubicar en més d'una d'entrada... i d'altres que no sabríem on ubicar-los

- *Només pensa en Santa Bàrbara quan trona.*

On l'ubiquem: en l'apartat del temps o en el de Sants?..

- *Tirar de veta*

Aquest on aniria? Molta gent coneix el significat del refrany però és difícilment classificable.

El que vull fer és donar una petita mostra del refranys que ronden més per les nostres terres. Evidentment no hi són tots però com hem dit abans *N'hi ha per donar i per vendre*, de manera que *Qui dia passa, any empeny*.

Com que aquest és el llibre de Sant Magí, evidentment hem de començar per ell, perquè *Qui paga mana*.

Les dites sobre Sant Magí que jo conec... o m'han "xivat" són:

- A Sant Magí ves-hi fadrí. A Montserrat ves-hi casat.
- Aigua de Sant Magí, treu el pa i no dóna vi.
- Per Sant Magí l'avellana s'ha de collir

- Per Sant Magí, bona festa i bon bocí.
- Per Sant Magí, pluja pel camí.
- Núvols per Sant Magí, la pluja és aquí.
- Si vas o vens de Sant Magí, beu l'aigua que fa guarir.
- Migdiada de Sant Magí, emborratxa més que el vi.
- Tronades per Sant Magí, per les bèsties mala fi.
- Purga per Sant Magí, porta mala fi.
- Tot bon cerverí visita Sant Magí.
- Tinc pa i tinc vi; visca l'aigua de Sant Magí.
- Amb l'aigua de Sant Magí, no cal ni pa ni vi.
- L'aigua de Sant Magí fa de bon pair.

Evidentment i com passa amb totes les dites que es transmeten per via oral, hi ha variacions del mateix refrany. Ara toca endevinar quin és l'original.

- Núvols per Sant Magí, la pluja és pel camí.
- Tot bon tarragoní visita Sant Magí.
- Per Sant Magí, l'avellana es pot collir.

Com ja hem dit abans, intentar classificar les dites i el refranys és com *intentar posar la lluna en un cove...* vaja, gairebé impossible. De tota manera si que hi ha una certa classificació, més o menys estàndard que ens pot ajudar una mica a l'hora d'anomenar-los.

Així tenim:

- *El mesos de l'any*

- Aigua de gener, omple la bóta i el graner.
- De la flor de gener, ningú n'omplirà graner.

- Pel febrer, una estona al sol i una altra al braser.
- Si plou pel febrer, tot va bé.
- Març marçot, mata la vella vora el foc, i la jove si pot.
- Març, trenta-un dies i tres-centes fesomies.
- No donis l'hivern per passat fins que l'abril no s'hagi acabat.
- Abril mullat, de pa ve carregat.
- D'obra de maig, ma casa faig.
- Pel maig, cada dia un raig.
- Pel juny, la falç al puny.
- Qui no bat al juliol, no bat quan vol.
- Pel juliol els temporals a posta de sol i per l'agost a l'entrada de fosc.
- Pel juliol, ni dona ni cargol.
- A l'agost, a les set ja és fosc.
- Pluja d'agost, vi, mel i most.
- Si a l'octubre plou, el rovelló es mou.
- Quan l'octubre és arribat, sembla l'ordi, el sègol i el blat.
- De novembre enllà, agafa la flassada i no la deixis anar.
- La pluja de Nadal, per mitja femada val.
- Pel desembre i el gener, no cal que siguis matiner.

Una altra classificació que es pot fer de les dites i els refranys, és en relació al *Santoral* i a les tasques que es fan durant aquelles dates.

- Per sant Sebastià una hora més de dia hi ha (20 gener).
- Si la Candelera plora, l'hivern és fora; si la Candelera riu, l'hivern és viu (2 de febrer).
- Orenetes per Santa Madrona, l'hivern és fora (15 de març).
- Per Sant Jordi espiga l'ordi; per la Mare de Déu de Montserrat, espiga el blat.

• Quan Sant Isidre és arribat, tot el blat és igualat (15 de maig).

• Sant Honorat gloriós, enforna el pa de dos en dos (16 de maig).

• Pagant, Sant Pere canta.

• Per Sant Joaquim i Santa Anna, pinta el raïm i la magrana (26 de juliol).

• Deu-nos aigua Ramonet, que les plantes tenen set! (31 d'agost).

• A l'agost, festes per tot (15 d'agost, festa de Santa Maria).

• Per Sant Miquel la verema se'n puja al cel (29 de setembre).

• Per Sant Lluc sembra el pagès, moll o eixut (20 d'octubre).

• Per Sant Crispí el most ja és vi (20 de novembre).

• Per Sant Martí, mata el porc i enceta el vi (11 de novembre).

• El vi de Nadal, ni emborratxa ni fa mal.

• Sant Silvestre acabat, l'any nou ha començat (31 de desembre).

Les dites en relació a la *feina de la pagesia* també són abundants:

• Verema en eixut i tindràs vi pur.

• Un gra no fa graner, però l'ajuda a fer.

• Civada granada, als vint dies segada.

• Terra de romaní, terra de poc vi.

• A la vinya del padrí, collir i fugir.

• L'laura fons, posa fems i deixa córrer el temps.

• Quan el blat rosseja, la dalla neteja.

• No diguis blat fins que sigui al sac i ben lligat; i mira que no estigui foradat.

Una altra possible classificació: *l'actitud davant la feina*.

• Ofici de burgès: menjar, jeure i no fer res.

• Qui matineja, més temps feineja.

• Qui no treballa de fadrí, ha de treballar de rocí.

• El caçador fa el paller petit.

• A fira i a mercat, no hi vagis endormiscat.

• Per lletres un noi de babes, per picar ferro un home amb barbes.

• Si vols estar ben servit, fes-te tu mateix el llit.

O bé les *dites del temps*:

• Any de neu, any de Déu.

• Castanyes i vi novell, pets a registrell.

• Cel rogenc, pluja o vent.

• Fer més mal que una pedregada.

• Carrers molls, calaixos eixuts.

• Aigua butllofada, pluja de durada.

• Mai plou a gust de tothom.

• Sempre plou sobre mullat.

• Molt soroll de boixets però poca punta ha fet.

I també les que fan referència a *l'edat de la gent*:

• Al tombar la cinquantena, vés amb compte amb la mullena.

• Criatures naixem, criatures ens tornem.

• Creix com una carabassera.

• És alt com un Sant Pau.

• Té més anys que Matusalem.

I als *matrimonis*:

• Dona jove i home vell, fills a registrell.

• Home casat, burro espatllat.

• Quan la senyora es prepara, el rellotge es para.

• La sogra no es recorda de quan era nora.

• El casat, casa vol per estar sol.

• Han fet Pasqua abans de Rams.

D'altres que fan referència al fet d'*estar malalt*.

- Cosa dolenta, fora del ventre.
- Mentre hi ha vida, hi ha esperança.
- A vegades és pitjor el remei que la malaltia.
- El que el metge esguerra, ho tapa el terra.
- Viu més el que piula que el que xiula.
- És sord com una campana.
- Quan el pet és fora, no és hora d'estrènyer el cul.
- Té la vida penjada d'un fil.

De les dites que fan referència a les *actituds en general* n'hi ha a *cabassos*.

- La roba bruta es renta a casa.
- A la taula i al llit, al primer crit.
- Xerra pels descosits.
- Viu a cos de rei.
- Abans de córrer s'ha d'aprendre a caminar.
- Qui no plora no mama.
- Bo és donar consell, però més el remei.
- Cap bisbe es recorda de quan era escolà.
- Bones són les raons però més els dineros.
- Si vols mentir, digues el que sens a dir.

- Vora el riu, no hi facis el niu.
- Al riu no li trenquis les girades ni li tapis les entrades.
- L'aigua no perd mai les escriptures.
- Qui no vulgui pols, que no vagi a l'era.
- Qui no té padrins, no es bateja.
- Si vols fer bona drecera, no deixis la carretera.
- Si l'enveja es tornés tinya, mig món grataria.
- Les llengües no són tisores, però si talladores.
- Qui no sigui català, en veure a galet la *petxera* es tacarà.

Evidentment n'hi ha moltes més, i de la mateixa manera que *una flor no fa estiu*, aquest petit recull és només una petita mostra del refranyer popular català. N'hi ha més? Si. N'hi ha que no són ben bé així? També.

Moltes d'aquestes dites, i d'altres, les havia sentit dir a casa. Segur que al poble del costat, o fins i tot a la casa veïna, la mateixa la deien una mica diferent... Aquesta és, en part, la gràcia de la cultura viva, que no és estàtica, que es belluga i es transforma d'acord amb el pas del temps i de les circumstàncies.